О. В. Демченко

УДК 903.21’12"633/634" – 035.56 (477.63)

ГОСПОДАРСЬКО-АДАПТИВНА СТРАТЕГІЯ ПЕРВІСНОГО НАСЕЛЕННЯ ДНІПРОВСЬКОГО НАДПОРІЖЖЯ В КІНЦІ МЕЗОЛІТУ – НЕОЛІТІ

В статті розглядається питання адаптації мезо-неолітичного населення Дніпровського Надпоріжжя до специфічних палеогеографічних умов, а також наводиться палеоекономічна модель річного циклу господарської діяльності рибалок-мисливців-збирачів регіону, створена на основі археологічних матеріалів при використанні даних ряду природничих наук.

***Ключові слова**: Надпоріжжя, мезоліт, неоліт, рибний промисел, ресурсна база.*

В соціологічному плані існує поширена думка щодо епохи неоліту як до періоду, основним (якщо не головним) критерієм якого є відтворююче господарство. Дана теза на сьогодні являється досить суперечливою, оскільки не завжди перехід до неоліту знаменується становленням нових господарських форм (землеробство, скотарство). Більш того, на території України, та й у Євразії в цілому спостерігається нерівномірність розвитку господарства, пов'язана з різноманітністю екологічних умов проживання. Саме ресурсні можливості визначали господарську специфіку населення на первісному етапі. Тобто, там, де полювання і рибальство очевидно були більш ефективними та економічно вигідними, землеробство і скотарство їх не витісняли.

Перспективною в плані вирішення питання взаємозв'язку навколишнього середовища та життєдіяльності людини, представляється територія Дніпровського Надпоріжжя. Для цієї території в період пізнього

мезоліту – неоліту характерна своєрідна адаптивна модель мисливців-рибалок-збирачів, яка була обумовлена специфічними географічними умовами і ресурсними можливостями регіону.

В даній роботі ми не будемо в деталях зупинятись на палеогеографічній характеристиці Дніпровського Надпоріжжя в пізньому мезоліті – неоліті, оскільки ця проблематика була темою наших окремих публікацій [7, С. 120 – 125; 8]. Тим не менш, варто окреслити геолого-хронологічні рамки нашого дослідження. Так, виходячи з даних радіохронології відкладень голоцену степової зони України та археологічних пам'яток, період пізнього мезоліту і початок неоліту слід співвідносити з бореальним періодом голоцену, а кінець раннього неоліту і неоліт в цілому – з атлантичним періодом.

Не дивлячись на порівняно невелику територію порожистої частини Дніпра (близько 80 км в протяжності), ми можемо говорити про яскраво виражену господарську спеціалізацію населення мезо-неолітичного періоду, яка базувалася на річковому промислі, при значній ролі полювання та збиральництва. Що стосується скотарства, яке час від часу фігурує в літературі як характерний вид господарства для даного регіону, то ми не виключаємо таку можливість, проте з деякими зауваженнями. По-перше, навіть якщо погодиться з визначеннями кісток (в основному це дослідження І. Г. Підоплічко, визначення якого в науковій літературі часто піддаються сумнівам [3, С. 49, 58 – 60; 22 та ін.]) як таких, що належать домашнім видам, то роль скотарства в співвідношенні з роллю рибальства та полювання значно нижче, і, скоріше за все, воно було альтернативою домінуючим формам господарства в найменш продуктивні (кризові) періоди року. По-друге, слід враховувати також поняття «живих консервів», або ж «резерву промислу» [17, С. 13]. Розв'язати питання про місце скотарства в Надпоріжжі в мезоліті – неоліті остаточно можна тільки шляхом проведення нових досліджень в регіоні зі скрупульозними визначеннями палеозоологів.

У будь-якому разі, реконструюючи життя людини порожистої частини Дніпра в пізньому мезоліті – неоліті необхідно враховувати весь спектр

археологічних та географічних даних, при широкому використанні можливостей палеозоології, іхтіології, антропології, ботаніки та інших наук. Тільки комплексне наукове дослідження пам'яток може дати найбільш достовірну картину, що склалася тут в первісну епоху.

Для поселень та стоянок Надпоріжжя характерною рисою являється їх розташування безпосередньо біля водної артерії, яка була запорукою успішного життєзабезпечення. Вони розташовувалися або ж на берегах Дніпра та його приток, або влаштовувались на островах. На відрізку Дніпра, який нас цікавить, геологічно обумовлена наявність величезної кількості островів, порогів, забор і великих скель, які активно експлуатувалися населенням в період розквіту неолітичного рибного промислу.

Людина могла використовувати лише ті ресурси, які були характерні і доступні для екологічної ніші, яку вона займала. Така стратегія поведінки передбачала обов'язкове сезонне планування діяльності для успішного життєзабезпечення, яке було тісно пов'язане з природними ритмами. Оскільки частина флори і фауни, як основних джерел їжі населення, випадала з розряду «доступних» внаслідок природних міграцій (водоплавна дичина, напівпрохідні і прохідні види риб, кочівля деяких копитних та ін.), або річних біоритмів (зимова сплячка, зниження активності риб тощо).

Аналіз матеріалів мезо-неолітичного періоду Дніпровського Надпоріжжя показує чітко спланований населенням річний цикл промислів, що проявлялося у виборі такої стратегії життєзабезпечення, яка гарантувала максимальне отримання бажаного продукту харчування в конкретний період року при мінімальному ризику. У даній роботі ми зробили спробу реконструювати можливий річний господарський цикл надпорізьких первісних рибалок-мисливців-збирачів в мезо-неолітичну епоху.

На території Дніпровського Надпоріжжя в пізньомезолітичний – неолітичний період можна виділити кілька напрямків господарської діяльності. Одним з домінуючих був рибний промисел, що не дивно, враховуючи його особливу продуктивність в регіоні. Головним джерелом

м'ясної їжі залишалося полювання. Також широко розвинене було і збиральництво.

Рибний промисел. Важливість цього промислу в житті первісного населення Дніпровського Надпоріжжя відзначали багато вітчизняних дослідників [15, С. 143; 4; 9; 13, С. 115 та ін.]. На характеристиці рибного промислу Надпоріжжя (знаряддя, способи рибної ловлі, духовна культура рибалок) ми зупинялися і раніше [5; 6], але не акцентували увагу на сезонні особливості даного промислу.

Одним з видів, який входив в раціон харчування первісного населення Надпоріжжя був вирезуб (Rutilus frisii frisii). Даний вид представляє особливий інтерес, оскільки є напівпрохідною рибою, а значить, був доступний як здобич в конкретні періоду року. Вирезуб нагулюється в солонуватих і опріснених ділянках моря, а на нерест йде в річки. Віддає перевагу місцям зі швидкою течією і чистою прохолодною водою та піщано-галечниковим або кам'янистим дном, де тяжіє до ділянок з вирами, глибокими, проточними ямами.

Хід в порожисту ділянку Дніпровського Надпоріжжя здійснювали лише статевозрілі особини при довжині тіла 50 см і більше. Найвища жирність вирезуба припадала на осінь. Не дивно, що до цього виду риб, які завжди виловлювалися тільки великих розмірів і мали велику енергетичну цінність, у населення було особливе ставлення [21, С. 70-75]. Даний вид риб зустрічається і на ранньонеолітичних поселеннях Дністра. Розміри риб в основному 50-60 см, що перевищує розміри сучасних особин. Є. О. Цепкін припускає, що вирезуба добували під час нересту колющими знаряддями, або, перегороджуючи шлях їх прямування огорожами із прутів [23, С.127-132].

І. Я. Сироватський вважає, що весняний хід починався з початком льодоходу і закінчувався в кінці квітня. У травні – вересні в уловах він був відсутній, іноді зустрічався в одиничних екземплярах. Осінній, добре виражений хід вирезуба починався з другої половини жовтня, його максимум припадає на листопад. З другої половини грудня хід вирезуб помітно

сповільнюється і в кінці місяця закінчується. Зимує даний вид в лиманах і гирлових ділянках [16, С. 5-79].

Після побудови Дніпрогесу вирезуб випав зі складу іхтіофауни [12, С.163-188].

З коропових порід в уловах первісних рибалок у великих кількостях був присутній сазан (Cyprinus carpio). Для сазана властиві нерестові міграцій. У річці риба на нерест йде проти течії, відкладає ікру на рослинність на глибині 20-25 см. Нерест порційний тривалий: з кінця квітня до кінця червня [11, С. 354].

Г. І. Шпетом на прохання М. Я. Рудинського були проаналізовані іхтіологічні матеріали з Вовнизького (Солонянського району Дніпропетровської області) могильника. Риб'ячі зуби являють собою рештки великих екземплярів коропа та вирезуба. Порівняння з зубами коропа вагою в 12 кг, 6 кг і т.д., що збереглися в науково-дослідному інституті рибного господарства, дозволило визначити і наблизні розміри коропів, яким належали виявленні у могильнику зуби.

З 10 поховань подано до визначення 422 зуби, що з них 334 належать коропу і 88 вирезубу. Коли від спійманої риби зберігались усі великі зуби, то кількість риб, що їх зуби знайдені в похованнях, була від 1 до 40 в одному похованні, а всього в десяти похованнях сягала 92 (76 коропів і 16 вирезубів) Насправді, кількість риб була скоріш більшою, бо знайдені зуби могли належати більшому числу риб. Майже в кожному похованні зустрічались зуби коропа (сазана) та вирезуба. Цікаво, що зуби належали виключно крупним рибам, вагою 6-20 (частіше 10-12) кг [14, С. 35-36]. Це підтверджує ідею про те, що максимальний вилов даних видів проходив саме в період їх нересту, в якому беруть участь тільки статевозрілі особини.

Видом який також цінувався первісними рибалками був сом (Silurus glanis). Нереститься сом з квітня по червень, при температурі води 17-22 ºС. Нерест галасливий, помітний. Глибина невелика – 0,5 – 2,5 м, що сприяло його забою [2, С. 202].

Раніше в районі дніпровських порогів (до зарегулювання Дніпра) сом ловився в балках, по Дніпру на глибоких місцях, серед порогів (у ямах) і серед заростей рослинності, коли він виходив годуватися [18, 1927].

Сом теплолюбна риба и при охолодженні води до 7-5 °С (кінець вересня – початок листопаду) перестає харчуватися, майже не рухається, стає в'ялим и залягає на глибоких місцях в ями, де впадає в стан зимової «сплячки». Навесні після скресання і потепління води до 6-8 °С (кінець березня – початок квітня), сом виходить з місць зимівлі і, блукаючи по водоймі, починає активно харчуватися.

Щука (Esox Lucius Linne) – прісноводна річкова, озерна і ставкова риба; в річках тримається прибережної зони в місцях з помірною течією, з підводними і надводними рослинами. В невеликих кількостях може ловитись і взимку [20, С. 326 - 327].

Судак (Stizostedion lucioperca) – хижак, що живе у відкритій зоні озер і водосховищ. Нерест відбувається з середини квітня до кінця травня при температурі 12 – 15 °С. Сам нерест проходить тихо, без властивих іншим рибам сплесків. Ікра відкладається в гнізда влаштовують самці на мілководдях з піщаним грунтом або під підмитими кореневищами очерету [2, С. 229].

Крім зазначених вище риб, в раціон харчування населення входили й інші риби, проте їх видовий склад визначити однозначно не можна. Можна лише припустити, що об'єктами рибальства були характерні для Дніпровських порогів (до зарегулювання) види риб такі як в'юн, голець, густера, ялець, жерех, карась, краснопірка, лящ, лин, минь, окунь, плотва та ін.

Аналіз іхтіологічних матеріалів показав різноманітність видового складу улову первісного населення регіону. Екологія цих видів передбачає існування сезонного планування промислу (вирезуб, жерех як прохідні види, зимова «сплячка» великої кількості риб, періоди нересту і т.д.), а також організацію лову на декількох, різних за гідрологічним режимом, «рибних місцях» (бурхливих кам'янистих ділянках, заводях, прибережних зонах, озерах і т. д.). Все це сприяло

розвитку різних способів рибного лову, спеціалізованих знарядь і пристроїв, плавзасобів і т. п.

Полювання. Важливу роль в життєзабезпеченні ранньонеолітичного населення Надпоріжжя відігравало полювання. Саме полювання було основним джерелом м'ясної їжі. Щодо сезонності даного промислу, то деякі види є прекрасним маркером літнього періоду полювання на них. Серед них можна назвати деякі види хутрових тварин, для яких характерна зимова сплячка (бабак (Marmota bobak), борсук (Meles meles), бобер (Castor fiber) і ін.), а також водоплаваюча дичина (чирок (Anas querquedula), крижень (Anas plathyryncha), свищ (Anas penelope), шилохвіст (Anas acuta) та ін.), представники якої здійснюють міграції на холодний період року. Загалом же фауністичні комплекси також добре відображають палеогеографічні умови, що склалися в регіоні.

Екологічна обстановка в Дніпровському Надпоріжжі забезпечувала необхідні умови проживання як для степових, так і лісових видів тварин. Практично на всіх пам'ятниках Надпоріжжя спостерігається змішаність фауністичного комплексу.

Збиральництво. Знахідки скупчень раковин річкових і сухопутних молюсків на поселеннях Сурської культури свідчать про розвинене збиральництво (Сурський, Ігрень, Стрільча Скеля та ін.). Культурні прошарки практично всіх поселень включали раковини Unio і Paludinae. Тіла молюсків люди могли вживати в їжу. Із стулок Unio робили штампи для орнаментації кераміки або клали в поховання [10, С. 263]. Крім цього раковини, на думку дослідників, могли служити своєрідною підстилкою на дні жител [19]. Судячи з даних іхтіології, багато видів риб вживають в їжу м'ясо річкових молюсків, а тому логічно буде припустити використання останніх в якості наживки при риболовлі. Об'єктів збиральництва було, очевидно, дуже багато. Можна, наприклад, відзначити, що в оселях виявлена значна кількість уламків щитків черепах. Безсумнівно, неолітичне населення займалося збиранням дикорослих ягід, плодів, грибів і т.д.

Враховуючи вищесказане можна реконструювати річний цикл економіки населення. Найбільш прийнятним вважаємо починати характеристику господарського-економічного циклу з весняного періоду,

оскільки саме в цей період закінчувалися запаси продуктів харчування на зимовий період і ставали доступними харчові ресурси, які були відсутні в холодну пору року.

Починаючи з березня починало активізуватися рибальство, зокрема лов щуки, яка серед риб є однією з найбільш холодолюбних і розмножується раніше інших видів риб – при температурі води 3-7 ºС, на глибині 0,5-1 м. Виловлюють щук основному ставними сітками і в плавнях серед рослинних прогалин, рідше тягловими неводами [20, С. 326-327].

З березня по кінець квітня – сприятливий період для лову вирезуба и інших прохідних риб, які піднімалися з Дніпро-Бузького лиману у великій кількості, а також для промислу на коропових і сома, який після зимової пасивності починав активно годуватися. Ймовірно, що промисел на ці види риб швидше мав форму «полювання» за допомогою гарпунів і острог.

Швидше за все, весняна пора була періодом, коли саме рибальство було головним джерелом продукту харчування у населення.

Незважаючи на поширену точку зору, що рибний промисел найбільш продуктивний в теплу пору року, необхідно відзначити, що в спекотні місяці літа активність більшості риб зменшується, що відбивається на улові. Проте і влітку рибальство не втрачало своєї актуальності. Швидше за все, в літній період населення активно займалося полюванням на прирічкову фауну (зокрема водо плаваючі птахи, бобер, черепахи та ін.), активно займалося збиранням (у тому числі і заготівлею їстівних плодів, ягід, молюсків та ін.), полюванням на дрібних хутрових звірів.

Осінній період можна характеризувати як активний період заготівельних робіт. Завершується етап активного збиральництва (гриби, молюски та ін.). Знову зростає роль рибальства, що пов'язано з другою хвилею міграції прохідних видів риб, яка була навіть більш значною, ніж весняна. Починається час активного нагулу всіх видів риб, які активно накопичують енергетичні запаси для зимівлі.

Починаючи з кінця листопада різноманіття іхтіофауни падає, проте лісові масиви поповнюються копитними та іншими тваринами, які стягуються сюди на зимівлю.

В зимовий період населення існувало за рахунок заготівель і, безперечно, полювання. Слід відзначити, що полювання не витіснялось на протязі всього року, але воно не являлось постійно основним джерелом харчування.

Дослідники припускають існування рибного промислу в первісного населення Надпоріжжя і в зимовий період, відзначаючи, що «особливості поселень і самих людей, що мешкали в Дніпровському Надпоріжжі, обумовлювалися природним середовищем: Дніпровські пороги здавна приваблювали людей тим, що навіть взимку не покривалися льодом і давали їжу в найбільш голодні сезони року» [1, С. 30]. Таку точку зору можна прийняти, однак з деяким зауваженням. Рибальство в зимовий період року могло мати місце, однак основні промислові види риб, які виловлювалися населенням втрачали свою активність у цей період (щука, судак та ін.) Або взагалі впадали у стан подібний до сплячки (короп, окунь, сом, йорж та ін.).

На основі широкого кола етнографічних даних В. О. Шнірельман дійшов висновку про тісний зв'язок тварин, які відігравали провідну роль в життєзабезпеченні колективів, з формуванням духовної культури населення [24, с. 178]. Не виключено, що початок сезону рибного промислу і його закінчення було пов'язано з певними обрядово-календарними діями. В будь-якому разі, домінування рибного промислу в економіці відобразилося на духовній культурі населення [5].

Унікальна кормова база Дніпровського Надпоріжжя сприяла тривалому проживанню колективів в даному регіоні. Це, в свою чергу, створювало умови для закріплення в соціальній пам'яті позитивної оцінки даної території і формування уявлення про її привабливість не тільки в реальному, а й потойбічному світі. Не випадково саме в Дніпровському Надпоріжжі зосереджені практично всі відомі на сьогодні мезо-неолітичні могильники.

Той факт, що основна кількість поховань мезо-неолітичного часу локалізується саме в Надпоріжжі, вказує на наявність тут природних умов спроможних забезпечити життєдіяльність населення яке тут проживало на протязі тривалого часу.

Незважаючи на багату ресурсну базу Дніпровського Надпоріжжя, для оптимального отримання продукту харчування населення повинно було створити особливу стратегію життєзабезпечення, яка залежала від річних біоритмів і була запорукою їхнього існування на порівняно невеликій території впродовж тривалого часу. Дніпровське Надпоріжжя являється унікальною територією в плані вивчення адаптації первісного населення до навколишнього середовища, і залишається актуальною і перспективною для подальших досліджень.

O. V. Demchenko

ECONOMIC AND ADAPTIVE STRATEGY OF PRIMITIVE POPULATION OF THE DNIEPER NADPORIZHZHYA REGION DURING THE LATE MESOLITHIC – NEOLITHIC

The article discusses the adaptation of Meso-Neolithic population of the Dnieper Nadporizhzhya region to specific paleogeographic conditions and provides paleoeconomic model annual cycle of economic activities of fishermen-hunters-gatherers of the region, based on archaeological materials using a number of data natural science.

Key words: *the Dnieper Nadporizhzhya region, Mesolithic, Neolithic, fishing, resource base.*

ХОЗЯЙСТВЕННО-АДАПТИВНАЯ СТРАТЕГИЯ ПЕРВОБЫТНОГО НАСЕЛЕНИЯ ДНЕПРОВСКОГО НАДПОРОЖЬЯ В КОНЦЕ МЕЗОЛИТА – НЕОЛИТЕ

В статье рассматривается вопрос адаптации мезо-неолитического населения Днепровского Надпорожья к специфическим палеогеографическим условиям, а также приводится палеоэкономическая модель годового цикла хозяйственной деятельности рыболовов-охотников-собирателей региона, созданная на основе археологических материалов при использовании данных ряда естественных наук.

***Ключевые слова**: Надпорожье, мезолит, неолит, рыбный промысел, ресурсная база*

Список використаної літератури та джерел

1. Афанасьев О. Е. Категория «легендарный город» и ее функции для геоисторического региона (на примере Днепровского Надпорожья) / Афанасьев О. Е., Троценко А. В. //Лабиринт: журнал социально-гуманитарных исследований. – 2013. – № 3. – С. 22–34. – ISBN 2225-5060.

2. Біологічне різноманіття України. Дніпропетровська область. Круглороті (Cyclostomata). Риби (Pisces): монографія / В. Л. Булахов, Р. О. Новіцький, О. Є. Пахомов, О. О. Христов. – Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетр. ун-ту, 2008. – 304 с. – ISBN 978-966-551-275-2.

3. Гаскевич Д. Л. Поселение Каменная Могила I и начало неолитизации Северного Причерноморья: гипотезы, аргументы, факты / Д. Л. Гаскевич // Strstum Plus. – 2012, №2. – С. 45–65. – ISSN: 1608-9057.

4. Даниленко В. Н. Неолит Украины: монографія / В. Н. Даниленко. – К.: Наукова Думка, 1969. – 257с.

5. Демченко О. В. Релігійні уявлення неолітичного населення з домінантною роллю річкового промислу (в світлі наукового доробку В. М. Даниленка) / О. В. Демченко // Північне Приазов'я в епоху кам'яного віку – енеоліту: матеріали міжнародної наукової конференції. – Мелітополь, смт. Мирне, 2013. – С. 40–43.

6. Демченко О. В. Роль річкового промислу в житті населення Дніпровського Надпоріжжя в мезоліті та ранньому неоліті / О. В. Демченко // Грані історії: зб. наук. праць. – Горлівка: Вид-во ГІІМ ДВНЗ «ДДПУ», 2013. – С. 35–47.

7. Демченко О. В. Роль природного фактора в развитии первобытного населения (по материалам позднемезолитических – ранненеолитических памятников Днепровского Надпорожья) / О. В. Демченко // Верхнедонской археологический сборник. – Липецк, 2014. – Вып. 6. – С. 120–125. – ISBN 978-5-88526-652-9.

8. Демченко О. В. Палеогеографические условия обитания позднемезолитического – неолитического населения Днепровского Надпорожья / О. В. Демченко // Історичні етюди – Дніпропетровськ: Пороги, 2014. – Вип. 4. – С. 189–193. – ISBN 978-617-518-296-3.

9. Залізняк Л. Л. Пізній мезоліт України / Л. Л. Залізняк // Археологія. – К., 1995. – № 4. – С. 3–15. – ISSN 0235-3490.

10. Котова, Н. С. Культурно-исторические процессы в северном Причерноморье в VI-V тыс. до н.э. [текст] : дис. … д-ра ист. наук / Котова Надежда Сергеевна. – К., 2010. – 768 с.

11. Кузнецов Н. Л. Современный справочник рыболова: монография / Николай Кузнецов. – Донецк: ООО ПКФ «БАО», 2002. – 480 с. – ISBN: 966-548-532-6.

12. Мельников Г. Б. Ихтиофауна озера Ленина (Днепровского водохранилища) после его восстановления / Г. Б. Мельников // Вестник Днепропетровского научно-исследовательского института гидробиологии – 1955. – Т.11. – С.163–188.

13. Неприна В. И. Рыболовство в мезолите-энеолите Украины / В. И. Неприна // Рыболовство и морской промысел в эпоху мезолита – раннего метала. – Л.: Наука, 1991 – С. 109–115.

14. Звіт Дніпрогесівської експедиції: звіт про археологічні розкопки в Україні за 1949 рік / М. Я. Рудинський – Київ. – Науковий архів ІА НАНУ 149/26.

15. Рудинський М. Я. Пам'ятки Лоханського острова / М. Я. Рудинський //Антропологія. – К., 1928. – С. 143–168.

16. Сироватська Н. І. Вирозуб Rutilus frisii (Nordmann) / Н. І. Сироватська // Праці Українск. філії Озівсько-Чорноморського інституту морського рибного господарства. – Т.7. – Вип.1. – Харків: Видавництво наркомпостачання УРСР, 1933. – 80 с.

17. Станко В.Н. Хозяйство населения степей Северного Причерноморья в эпоху мезолита / В. Н. Станко // Записки історичного факультету – Одесса, 1996. – Вип. 3.

18. Сыроватский И. Я. Рыболовство в районе Днепровских порогов / И. Я. Сыроватский, П. К. Гудимович // Тр. Гос. ихтиол, опыт. ст. – 1927. – Вып. 1. – С. 109–178.

19. Телегін Д. Я. Ігренське поселення на Подніпров'ї та проблема житлобудування в мезоліті Східної Європи: монографія / Д. Я. Телегін // Старожитності Степового Причорномор'я та Криму. – Т.VIII. – Запоріжжя, 2000. – С. 3–88. – ISBN – 955-7037-44-4.

20. Фауна України /під ред. П. Й. Павлова. – К.: Наукова Думка, 1980. – Том 8. – Вип. 1. – 352 с. – ISBN 5-12-000269-2.

21. Фауна України / Ю. В. Мовчан, А. І. Смірнов – К.: Наукова Думка, 1981. – Том 8. – Вип. 2. – Част. 1. – 423 с. – ISBN 5-12-000269-2.

22. Формозов А.А. О критике источников в археологии / А. А. Формозов // СА – 1977 – № 1 – С. 5–14.

23. Цепкин Е. А. К истории ихтиофауны Днестра / Е. А. Цепкин // Бюллетень Московского общества испытателей природы. Отд. Биологии. – 1970 – Т.75. – № 3. – С. 127–132. – ISBN 978-5-904014-23-0.

24. Шнирельман В. А. Доместикация животных и религия / В. А. Шнирельман // Исследования по общей этнографии. – М.: Наука, 1979. – С. 178–209.

В. А. Долгочуб, Н. О. Петрова

УДК [394.014:299](477)

СТРАТЕГІЇ САМОРЕПРЕЗЕНТАЦІЇ НЕОЯЗИЧНИКІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ

У даній статті аналізуються способи саморепрезентації українських неоязичників у інформаційному просторі країні на прикладі літератури, мистецтва, ЗМІ та Інтернету. Деякі питання, зокрема, неоязичницька присутність на полицях книжкових магазинів, культура тіла неоязичників як засіб репрезентації власної ідентичності, їхнє місце у суспільно-політичних подіях в Україні 2013-2014 рр., підіймаються вперше.

Ключові слова: *неоязичництво, саморепрезентація, конструкт, традиційна культура.*

Неоязичництво як культурне, неорелігійне, суспільно-політичне явище має надзвичайно багато інтерпретацій та способів осмислення. Історіографія цієї теми на пострадянському просторі вже нараховує не один десяток монографій та захищених дисертацій. Тим не менше, значна частина праць має поверховий, загально-ознайомчий характер, внаслідок чого багато проблемних аспектів лишаються поза увагою науковців. Крім того, ідеологічна або методологічна заангажованість дослідників часто не дозволяє без упереджень розглядати явище неоязичництва та його конкретні прояви.